

Katecheza młodzieży, red. S. Kulpaczyński, Lublin 2003, 403 s.

Jednym z najistotniejszych wyzwań współczesności jest problem wychowania młodego pokolenia. Pośród pytań, jakie stawiają współcześni wychowawcy, jest pytanie o to, w jaki sposób efektywnie kształtować postawy młodzieży. W atmosferze aksjologicznej pustki charakterystycznej dla obecnej, ponowoczesnej rzeczywistości, szczególnego znaczenia nabiera wychowanie w wierze, oparte na trwałych i niezmiennych wartościach wynikających z treści objawienia. *Dyrektorium ogólne o katechizacji* podkreśla, że nadrzędnym celem katechezy jest wspomaganie młodego człowieka w dochodzeniu do interioryzacji ewangelicznych wartości i zasad. W uznaniu chrześcijańskich wartości za własne wyraża się bowiem komuną i głęboką zażyłość z Chrystusem (DOK 80 i 139). Katechizacja młodzieży jest zadaniem szczególnie trudnym i odpowiedzialnym. Dorastanie jest bowiem najbardziej skomplikowanym i burzliwym w swoim przebiegu etapem życia. To czas poszukiwania własnej tożsamości i krytycznej rewizji wartości wcześniej przekazanych. Dokonujące się przemiany rozwojowe i uwarunkowania natury społecznej prowadzą często młodych do kryzysu religijnego. Aby efektywnie wspomagać dorastających w dochodzeniu do religijnej dojrzałości, konieczna jest więc permanentna i integralna formacja katechetów. Służą temu między innymi sympozja przeprowadzane od wielu lat przez Sekcję Katechetyki na Wydziale Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Publikacja *Katecheza młodzieży* pod red. S. Kulpaczyńskiego jest owocem zorganizowanego w dniach 14 i 15 XI 2003 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim kolejnego Ogólnopolskiego Sympozjum Katechetycznego. Tym razem organizatorzy pod kierunkiem Kierownika Specjalizacji Katechetyki Instytutu Pastoralno-Katechetycznego ks. prof. dra hab. Stanisława Kulpaczyńskiego, podjęli temat „Katecheza młodzieży”. Organizatorom towarzyszyła świadomość, że jest to temat trudny, obszerny i wieloaspektowy (s. 6). Uzasadnienia wyboru tej tematyki oraz potrzeby bardzo dobrego, profesjonalnego przygotowania katechety do skutecznego pogłębiania życia religijnego powierzonej mu młodzieży dokonał, otwierając sympozjum, prorektor KUL ks. Stanisław Wilk. Zaakcentował też fakt, że „młodzież jest bez wątpienia tą częścią ludzkiej społeczności, na której spoczywają nadzieje czasu obecnego i przyszłości, częścią godną szczególnej uwagi” (s. 9).

Omawiana publikacja jest nie tylko zbiorem referatów zaproszonych prelegentów, lecz zawiera szersze opracowania uzupełnione przez dodatkowe artykuły tematycznie związane z podjętą problematyką. Ich autorami są kompetentni znawcy i wybitni specjaliści z dziedziny katechezy młodzieży. Porządek zamieszczonych w omawianej publikacji opracowań, oprócz artykułu wiodącego ks. prof. J. Mariańskiego, nie posiada określonego klucza tematycznego. Można je jednak zgrupować wokół trzech głównych zagadnień: jaki jest obraz współczesnej młodzieży, jakie działania należy podjąć, aby skutecznie katechizować młodzież, oraz czym powinien charakteryzować się współczesny katecheta młodzieży.

Opracowania, w których podjęte zostały kluczowe zagadnienia z zakresu katechizacji młodzieży, otwiera artykuł ks. prof. dra hab. Janusza Mariańskiego, socjologa religii pt. *Charakterystyka religijno-moralna współczesnej młodzieży* (s. 15–70). Jego autor, który jest autorytetem w dziedzinie badań nad religijnością

i moralnością współczesnej młodzieży polskiej, opierając się na podłożu teoretycznym ujętym w sposób zwięzły i rzeczowy oraz na bogatym materiale empirycznym, zebranych w różnych miastach i różnych typach szkół, ukazuje przemiany, jakie dokonały się w postawach młodego pokolenia Polaków na skutek przeobrażeń społeczno-ustrojowych po 1989 r. Autor poddaje analizie wybrane aspekty życia religijnego, takie jak: autoidentyfikacje religijne młodzieży, autodeklaracje praktyk religijnych, wierzenia religijne oraz postawy i zachowania moralne. Wskazuje także na tendencje, jakie daje się zauważyć w dokonującym się procesie przemian życia religijnego młodych ludzi. Wyjaśniając specyfikę badań z zakresu socjologii religii, autor podkreśla, że „socjologia dostarcza jednak tylko wiedzy prawdopodobnej” (s. 17), gdyż socjologiczne „instrumenty badawcze nie pozwalają zajrzeć do duszy ludzkiej ani wydobyc do wszystko, co naprawdę ludzie myślą o religii i zmierzyć rzeczywiście głębię religijnych przeżyć” (s. 7). Jest to istotna uwaga, ponieważ chroni przed pokusą autorytatywnego tworzenia na podstawie danych empirycznych, pesymistycznych scenariuszy przepowiadających radykalne odejście od religii i początek ery całkowicie świeckiej. Artykuł ma szczególną wartość dla wychowawców formujących młodzież głównie z dwóch powodów. Po pierwsze, wychowując młodzież, konieczne jest uwzględnianie uwarunkowań społecznych, jakim ona podlega i wynikających z nich szczególnych potrzeb oraz problemów, z jakimi się boryka. Rozpoznawanie od strony socjologicznej zjawisk w życiu religijnym katechizowanych w sposób istotny ułatwia bowiem podjęcie działań adekwatnych do potrzeb młodych ludzi dorastających w konkretnych realiach społeczno-kulturowych. Kolejny wartościowy element artykułu to krytyczne odniesienie się autora do prognoz, według których w Polsce „zbliży się nieuchronnie sytuacja utraty przez Kościół młodzieży” (s. 67). Współcześni katecheci i wychowawcy chrześcijańscy niestety ulegają często katastroficznym pseudoprorocstwom, tracąc tym samym motywację do pracy z młodzieżą, zwłaszcza tą, która uznawana jest za trudną. Tymczasem, zdaniem autora, nie wszystko jest jeszcze stracone, a „zmiana religijności w funkcjonalnie zróżnicowanym i pluralistycznym społeczeństwie wymaga nowych metod pracy formacyjnej, odpowiadających potrzebom młodzieży dorastającej w epoce głębokich przemian społeczno-kulturowych.

Przybliżeniu obrazu współczesnej młodzieży służą również artykuły ks. dra Janusza Goraja pt. *Katecheza młodzieży miejskiej* (s. 179–232) oraz mgr lic. Katarzyny Mosur pt. *Katecheza młodzieży wiejskiej* (s. 233–269). Ks. dr Janusz Goraj szeroko nakreśla uwarunkowania rozwoju psychologiczno-religijnego w kontekście mentalności postmodernistycznej społeczeństwa Europy Zachodniej. Na tym tle dokonuje charakterystyki młodzieży klas gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych oraz kreśli stan religijnej kondycji młodzieży miejskiej. Opierając się na własnych badaniach z 2002 r., przeprowadzonych metodą audytoryjną, prezentuje też opinie samej młodzieży na temat katechezy szkolnej. Na szczególną uwagę zasługują postulaty pastoralne, wśród których autor akcentuje, że współczesna katecheza młodzieży „musi być ustawiona w perspektywie misyjnej i ewangelizacyjnej” (s. 230). Natomiast artykuł pani mgr lic. K. Mosur ukazuje obraz młodzieży wiejskiej z podkreśleniem zachowywanych tradycji religijnych przez młodzież z rejonu Krosna. Treść artykułu oparta jest na własnych badaniach sondażowych.

Podjęmowane przez różne ośrodki liczne badania i analizy socjologiczne oraz obserwacja rzeczywistości wskazują na nasilanie się wśród młodych ludzi zjawiska agresji, która często przybiera formę demonstracyjną oraz powiększanie się kręgu młodzieży uzależnionej. Stąd istotnym dopełnieniem w kreśleniu obrazu współ-

czesnej młodzieży są artykuły dr Heleny Słotwińskiej pt. *Agresja i przemoc wśród młodzieży* (s. 307–333) oraz ks. dra Mariana Zająca pt. *Agresja wśród młodzieży jako problem katechetyczny* (s. 335–371). W pierwszym z wyżej wymienionych autorka podejmuje próbę zdefiniowania pojęcia agresji, wskazuje na przyczyny występowania tego zjawiska wśród młodzieży, podaje przejawy zachowań agresywnych oraz przedstawia wychowanie religijne jako środek zapobiegawczy powstawaniu agresji. Natomiast opracowanie ks. dra M. Zająca sygnalizuje problem agresji na katechezie i wskazuje niektóre sposoby zapobiegania oraz eliminowania przyczyn pojawiania się zachowań agresywnych u katechizowanych. Problem uzależnień wśród młodzieży podjęli psychologowie KUL: ks. dr Dariusz Sikorski i dr Małgorzata Tatala w artykule *Znaczenie grup młodzieżowych w profilaktyce uzależnień* (s. 373–392). Autorzy, po dokonaniu ogólnej charakterystyki młodzieży w okresie dorastania, prezentują skauting-harcerstwo i Ruch Światło-Życie jako swoiste systemy wychowawcze, które w swojej działalności pełnią funkcje profilaktyczne.

Cennym uzupełnieniem opracowań podejmujących zagadnienie kondycji duchowej młodego pokolenia Polaków jest artykuł ks. dra Andrzeja Kicińskiego pt. *Tożsamość ludzi młodych w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski* (s. 271–292). Autor podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jak Ojciec Święty, najdoskonalszy współczesny katecheta młodzieży, postrzega ten kluczowy etap w życiu człowieka, jakim jest młodość, oraz zwraca uwagę na chrystocentryczny rys papieskiej katechezy adresowanej do młodych.

Obok zagadnień przedstawiających kondycję religijną katechizowanej młodzieży, w omawianej publikacji znalazły się także artykuły, które mogą służyć jako pomoc zwłaszcza praktykom w zorganizowaniu procesu katechetycznego tak, aby był on działaniem skutecznym. Pierwszy z nich pt. *Podstawa programowa i ogólnopolskie podręczniki do katechizacji młodzieży* (s. 71–98) ks. dra Piotra Tomasika zawiera w swej treści wybrane warianty realizacji nowego programu katechezy młodzieżowej oparte na dokumentach katechetycznych dla Kościoła w Polsce. Autor, wybitny znawca podstawy programowej i jeden z twórców nowych podręczników dla katechizacji młodzieży, w sposób zwięzły i rzeczowy, przypominając o istotnych funkcjach podręcznika, przeprowadza charakterystykę podręczników do religii w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych. Szczególnie wartościowy dla katechetów jest wniosek, który autor formułuje: „Pluralizm programowy i podręcznikowy jednakże jest wyzwaniem dla katechetów: konieczna jest odpowiedzialność za integralność przekazywanej treści orędzia ewangelicznego, a to nie pozwala na spontaniczne zamienianie podręczników w czasie nauczania danej grupy uczniów” (s. 96).

Dr Anna Zellma w artykule *Konflikty młodzieżowe i próby ich rozwiązywania na katechezie* (s. 121–154) wskazuje na potrzebę „[...] odpowiedniej organizacji interakcji katechety z uczniami, w toku której podejmowane są działania ukierunkowane na wspomaganie młodzieży w nabywaniu umiejętności konstruktywnego rozwiązywania konfliktów” (s. 121). W artykule *Jak poznawać młodzież* (s. 293–305), którego autorem jest ks. prof. dr hab. Stanisław Kulpaczyński, znajdujemy ciekawą refleksję na temat sposobu poznawania współczesnej młodzieży z uwzględnieniem psychologicznych czynników warunkujących „dobre poznawanie i właściwą ocenę drugiego człowieka” (s. 298).

Charakter ściśle praktyczny posiada opracowanie pt. *Młodzież trudna na katechezie* (s. 155–177). Zbigniew Barciński, autor artykułu, przedstawiciel Sekcji Katechetycznej Polskiego Stowarzyszenia Pedagogów i Animatorów „Klanza”

z Lublina w sposób prosty, ale jednocześnie jasny i praktyczny proponuje, jak postępować wobec młodzieży, która swoim zachowaniem utrudnia, a niejednokrotnie uniemożliwia prowadzenie katechezy. Treść artykułu to próba odpowiedzi na kolejno stawiane przez autora cztery pytania: W jaki sposób młodzież może „rozwałać” katechezę? Jak możemy reagować na takie zachowania? Jaką strategię należy przyjąć? Jak rozwijać w sobie umiejętność wprowadzania porządku na katechezie? Odpowiedź na te pytania z całą pewnością pragnęliby poznać wszyscy katecheci pracujący z młodzieżą, stąd artykuł stanowi cenny praktyczny element omawianej publikacji.

Kolejną praktyczną pomoc w pracy katechetycznej to szczegółowa propozycja w postaci scenariusza katechezy dla gimnazjum o temacie *Ewangelizacja w „sieci” – katolickie strony w Internecie* (s. 393–403). Współczesne poszukiwania katechetyczne jednoznacznie wskazują konieczność otwarcia katechezy na aktualne potrzeby katechizowanych oraz na wiązanie zagadnień religijnych z kulturowymi i społecznymi. Katecheza powinna prowadzić do osobowego spotkania z Bogiem w Jezusie, lecz równocześnie musi zająć właściwe stanowisko wobec zagrożeń i niebezpieczeństw ze strony współczesnego świata nadmiernie wręcz rozwiniętego technicznie i medialnie. Autorka scenariusza, Grażyna Granat, podaje przykład katechezy o charakterze integralnym, która na fundamencie wierności objawieniu Bożemu dotyka sytuacji egzystencjalnej, jaką jest problem właściwego korzystania ze współczesnych zdobyczy techniki. Należy też zauważyć, że w sposób wręcz wzorcowy elementowi biblijnemu w prezentowanej katechezie nadano należyte, priorytetowe znaczenie przy jednoczesnym, komplementarnym uzupełnieniu go elementem egzystencjalnym. Dobór środków dydaktycznych i metod pracy umożliwia pełną aktywizację uczniów i jest ściśle związany z treścią katechezy. Powodem do zastanowienia i przemyślenia może być wielość proponowanych metod dydaktycznych. Ich podanie stwarza jednak możliwość dokonania pewnej selekcji i korzystania z tych, które w danej grupie katechizowanych okazać się mogą najbardziej efektywne. Warto również przemyśleć możliwość realizacji tematu w dwóch jednostkach katechetycznych.

Owocność procesu katechetycznego zależy nie tylko od stosowanych metod dydaktycznych czy nawet od postawy samych katechizowanych, lecz w głównej mierze od postawy katechety. Stąd w dyskusji nad katechezą młodzieży nie może zabraknąć pytania o tożsamość katechety młodzieży. Opracowania tego zagadnienia podjął się ks. prof. dr hab. Stanisław Kulpaczyński w artykule *Jaki katecheta dla młodzieży?* (s. 99–119). We wprowadzeniu autor pisze: „W teorii i praktyce słuszne jest twierdzenie, że realizacja misji katechetycznej opiera się na programach, podręcznikach, metodach, ale znaczącą rolę odgrywa tu osoba katechety” (s. 99). Odpowiedź na zawarte w tytule pytanie ujęta została w trzech aspektach: ogólne cechy katechety w aspekcie psychologiczno-pedagogicznym, model katechety w świetle *Dyrektorium ogólnym o katechizacji*, model katechety wywodzący z badań własnych autora. Praktycznym uzupełnieniem zagadnienia są rady formacyjne, jak być dobrym katechetą. Wersja książkowa treści nie oddaje wprawdzie w pełni ekspresji i wymowy przekazu treści, jaką autor podczas sympozjum zaprezentował w formie audiowizualnej, stanowi jednak, głównie dzięki wieloaspektowemu ujęciu problemu, doskonały punkt odniesienia dla każdego katechety, który pragnie w duchu odpowiedzialności dokonać samooceny.

Prezentowana publikacja sympozjalna *„Katecheza młodzieży”* posiada charakter interdyscyplinarny. Zawiera opracowania nie tylko ściśle katechetyczne,

ale również takie, które w swej treści odnoszą się do teorii psychologicznych ze szczególnym uwzględnieniem psychologii rozwojowej oraz do zjawisk i badań socjologicznych. Problem katechezy młodzieży poddaje pogłębionym analizom przeprowadzonym przez kompetentnych znawców i specjalistów. Dzięki wieloaspektowemu ujęciu zagadnienia stanowi użyteczną pomoc zarówno dla teoretyków, jak i dla praktyków. Inspiruje również do nader cennej i budującej refleksji, że „warto być dobrym katechetą, kochać i poświęcać się dla dobra młodzieży, która jest nadzieją Kościoła i przyszłością świata” (s. 119).

Elżbieta Tkocz

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2005, t. 38, z. 1, s. 260–264

Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog, red. P. Tomasik, Warszawa, Wydawnictwo Salezjańskie 2003, 183 s.

Katecheza polska, wbudowana od 1990 r. w system szkolnej edukacji, współcześnie funkcjonuje w nowej rzeczywistości duszpasterskiej. Szkolne lekcje religii stanowią oryginalną i specyficzną formę katechezy, ale nie są nią w pełnym tego słowa znaczeniu. Są one konieczne w kontekście zaistniałych przemian społeczno-kulturowych, lecz wymagają swoistego dopełnienia i uzupełnienia poprzez katechezę parafialną. Wynika to z faktu, że do natury katechezy należy inicjacja w życie chrześcijańskie. Tymczasem w katechezie szkolnej w sposób naturalny akcentowany jest aspekt intelektualny. Pomimo upływu 14 lat wielu katechetów stawia nadal pytania o tożsamość katechezy szkolnej i o formy jej relacji do działalności duszpastersko-katechetycznej w ramach parafii.

Próba znalezienia odpowiedzi na te pytania jest praca zbiorowa *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*. Publikacja ta jest owocem sympozjum Sekcji Wykładowców Katechetyki, które odbyło się w Częstochowie w dniach 18–19 IX 2002 r. Jej układ kompozycyjny odpowiada etapom, w jakich rozwijano główny problem sympozjum, o czym pisze we wprowadzeniu ks. dr Piotr Tomasik, pod którego redakcją powstała omawiana publikacja. Treść zawierająca teksty referatów polskich katechetów oraz inne artykuły korespondujące ściśle z podjętym tematem: *Rodzina – Szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, została podzielona na cztery części. Część pierwsza zawiera opracowania, których przedmiotem jest nowy kształt katechezy wypracowany na podstawie *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* (1997 r.) oraz o nowe, krajowe dokumenty katechetyczne, jakimi są *Dyrektorium katechetyczne dla Kościoła Katolickiego w Polsce* (2001 r.) i *Podstawa programowa katechezy* (2001 r.). W części drugiej został podjęty temat korelacji i dialogu pomiędzy podstawowymi środowiskami wychowawczymi: rodziną, szkołą i wspólnotą parafialną. Część trzecią stanowią artykuły poświęcone szczegółowym zagadnieniom, wynikającym z podjętego tematu głównego. Należą do nich: katecheza rodziców oraz korelacje nauczania religii z katechezą rodzinną, parafialną i systemem wychowania szkolnego. W części czwartej, zarazem ostatniej, podjęto próbę ukazania nauczania religii jako płasz-